

İÇİNDEKİLER – CONTENTS

HALUK AYDIN Cevrî'nin Mesnevi Nazım Şekliyle Yazılmış Bilinmeyen Bir Manzumesi Üzerine <i>On The Cevri's Unknown Poem That Written in the form of Masnavi</i>	1-20
CAFER MUM Bâkî'nin Gazellerinde Sevgilinin Adlandırılması Üzerine Bir İnceleme <i>An Analysis on How the Beloved One is Named in Bâkî's Ghazals</i>	21-35
ЕЛЕУЖАН СЕРИМОВ / ELEVJAN SERIMOV XII FASYR FАЛЫМЫ ӘЗ-ЗАМАХШАРИДІН ӨМІРІ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ 11. Yüzyıl Âlimlerinden Ez-Zemaşehri'nin Hayatı ve Eserleri <i>The Life and Works of 11th Century Scholar Ez-Zemaşehri</i>	37-72
BAHRİ KUŞ Tasvir Ek Fiilinin Yapısı <i>Structure of Descriptive Complementary Verb</i>	73-82
SAADET KARAKÖSE-METİN AKDENİZ Hâkânî'nin Medâyin Harâbeleri Kasidesi Şerhi ve Türkçe Tercümesi <i>Khagani's Ruin of Medayin Poetry's Explanation and its Turkish Translation</i>	83-110
ALİ KAFKASYALI Dede Korkut Boylarının Halk Hikâyesi Şeklinde Tasnifi: Hüseyin Mehemmedhanî ve Eserleri <i>The Classification of the Dede Korkut Stories in the form of Folk Stories: Hüseyin Mehemmedhani and his Works</i>	111-122
GÜLLÜ ÖZDEMİR Kırımli Hafız Hüsam'ın Teressül Adlı Eserinin Yeni Bir Nüshası <i>A New Copy of Kırımli Hafız Hüsam's Teressül</i>	123-132
MEHMET EMİN GÖNEN Süleyman Nazif'in Batı Dünyasına Karşı Duruşu ve "Hz. İsa'ya Açık Mektup" Adlı Eseri <i>Süleyman Nazif's Stance Against the West World and his Work Titled "The Open Letter to Jesus"</i>	133-146
SERDAR ŞİMŞEK Kayum Miftakov'un "Kırgız Halk Edebiyatını Derleme Yöntemleri" Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme <i>An Examination of the Kaygum Miftakov's Kirghiz Folk Literature Review Methods</i>	147-162
BÜNYAMİN TAN Mustafa Rahmi'nin Pallas'ın Eserinden Bir Çevirisi: Kalmuk Türkleri <i>A Translation Study of Mustafa Rahmi from Pallas's Book: The Kalmuk Turks</i>	163-186

RABİA AKSU Süleymân-nâme-i Kebîr'de Çeviri Öğeleri <i>The Translation items in Suleyman-name-i Kebir</i>	187-200
ESRA SAZYEK Anılarda Tanpınar <i>Tanpınar at Memorys</i>	201-226
NERGİZ DEMİR SOLAK Yaşar Kemal'in Teneke Adlı Oyununa Ekoeleştirel Bir Yaklaşım <i>An Ecocritic Approach to Yaşar Kemal's Teneke Play</i>	227-238
LATİFE KIRBAŞOĞLU KILIÇ Ziya Gökalp'ın Hususi Mektuplarında Değer Aktarımı <i>Value Transfer in the Private Letters of Ziya Gokalp</i>	239-250
MUHAMMET LÜTFÜ KINDİĞİLİ Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Miras: Erzurum İç Kale Minaresi <i>A Heritage from Central Asia to Anatolia: Erzurum Citadel Minaret</i>	251-282
ERKAN AYGÖR Konya Gevale Kalesi 2016 Yılı Kazısında Bulunan Ok Uçları <i>Arrowheads Unearthed During Excavations of Konya's Castle of Gevale in 2016</i>	283-306
COŞKUN ERDOĞAN Hârezm İsmi ve Bölgenin Tarihi Coğrafyası Hakkında Bazı Tetkikler <i>Some Investigations on Khwarezm Name and Historical Geography of Region</i>	307-322
CİHAN GENÇTÜRK Barâk Hâcib ve Kutlughanlılar (Kirmân Karahitayları)'ın Kuruluş Süreci <i>Barâk Hâjib and Establishment Process of the Kutlughans (Kirmân of Karahitays)</i>	323-336
AHMET YILMAZ Tohâristan'ın Adı, Coğrafyası ve Genel Sınırları <i>Name, Geography and General borders of Tokharistan</i>	337-344
ALİ İRFAN KAYA Osmanlı Belgeleri Işığında Tökeli İmre'nin Osmanlı Himayesindeki Mücadelesi ve Osmanlı Devletinden Sağlanan Parasal Yardımlar <i>In The Light of Ottoman Documents, The Battle of Tökeli İmre Under the Ottoman Protection and The Financial Supports Given by Ottoman State</i>	345-374
MUSA SEZER XVI. Yüzyılda İsmihan Sultan'a Ait Dupniçe Mülk Toprakları (Mülknâme ve Sınırnâme İle Birlikte) <i>Dupnice Estates Belonged to Ismihan Sultan in XVIth Century (Together with Estate and Border Certificates)</i>	375-395

BEYHAN PAMUK- HASAN AKDAĞ	397-406
Osmanlı Giyim-Kuşam Kültüründe Bir Akım: Cezayir Esvabı <i>A Fashion of Clothing Culture in Ottoman: Algeria Cloth</i>	
MUHAMMED KÖSE-SÜLEYMAN LOKMACI	407-422
İngiliz Konsolosluk Raporlarında Rusya'nın 1864 Kafkas Soykırımı ve Çerkeslerin Anadolu'ya Göçleri <i>Russian's 1864 Circassians Massacre and Migration of the Circassians to Anatolia</i>	
HATİCE AKIN ZORBA	423-438
II. Meşrutiyet'in İlanında Manastır'da Suç <i>Crime in Bitola in the Announcement of the Second Constitution</i>	
İSKENDER YILMAZ	439-446
Gisgim (Yusufeli) Kazasının Nüfusu (1863-1901) <i>The Population of the Borough of Gisgim (Yusufeli) (1863-1901)</i>	
SEDAT KANAT	447-464
Dönemin Fransız Gazetelerinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı <i>1897 Ottoman-Greek War in The French Newspapers of the It Period</i>	
ZEYNEP İSKEFİYELİ	465-480
Karabet Tomayan'ın Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ermenilere Nasihatleri <i>Karabet Tomayan's Advices to Armenian Before World War</i>	
SELAMİ KILIÇ	481-507
I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Kafkas Halklarını Rusya'ya Karşı Ayaklandırma Girişimleri <i>Germany's Sedition Attempt of Caucasian People Towards Russia in the World War</i>	
HÜSEYİN KALEMLİ	509-538
I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Sansür Uygulaması <i>The Censorship Implementation in The Ottoman State in The First World War</i>	
HÜSEYİN BULUT	539-548
Atatürk Devri Türk-Fransız İlişkileri <i>The Atatürk Period France and Turkey Relations</i>	
TOLGA AKAY	549-570
20. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Otomobil, Kazalar ve Trafik Düzenlemeleri <i>The Automobile, Accidents and Traffic Regulation in Istanbul in The Beginning of the 20th Century</i>	
SELÇUK URAL-YASİN ERCİLSİN	571-593
1980-1983 Yılları Arasında Türkiye'de Basın ve Sanat Hayatı <i>The Press and Life of Art in Turkey Between 1980-1983</i>	
YAZIM KURALLARI-YAYIN İLKELERİ	595-600
<i>Author Guidelines - Editorial Principles</i>	

CEVRİ'NİN MESNEVİ NAZİM ŞEKLİYLE YAZILMIŞ
BİLİNMEYEN BİR MANZUMESİ ÜZERİNE
ON THE CEVRİ'S UNKNOWN POEM THAT WRITTEN
IN THE FORM OF MASNAVI

HALUK AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assist. Prof. Dr. Balıkesir University, Faculty of Art and Sciences, Department of Turkish Language and Literature
aydinhaluk@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2853-9123>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.08.2017

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 17.01.2018

Sayfa-*Pages* : 1-20

 : <http://dx.doi.org/10.14922/Turkiyat3795>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

CEVRÎ'NİN MESNEVÎ NAZİM ŞEKLİYLE YAZILMIŞ
BİLİNMEYEN BİR MANZUMESİ ÜZERİNE
ON THE CEVRİ'S UNKNOWN POEM THAT WRITTEN
IN THE FORM OF MASNAVÎ

HALUK AYDIN

Öz

Cevrî İbrahim Çelebi, 17. yüzyıl klâsik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden biridir. Şair üzerine birçok çalışma yapılmış, hayatı ve edebî kişiliği ortaya çıkartılmıştır. Divan'ndan başka çok sayıda telifi de olan şairin mesnevi nazım şekliyle yazmış olduğu müstakil eserleri de vardır. Bu çalışmada, Cevrî'ye ait olan, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış ve bugüne kadar yayımlanmamış bir manzumesi konu edilmiştir. Manzume, mesnevilerin tertip özelliklerini içermemesi ve 67 beyitten oluşması sebebiyle müstakil bir eser olarak değerlendirilecek yapıda değildir. Konusu bakımından hiciv türünde değerlendirilebilecek şiir, hicvedilen şahsın dilinden yazılması dolayısıyla farklı bir üslup özelliği göstermektedir. 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden Nefî'nin hicvettiği bir şahsı konu alan manzume, hicvedilen şahsın Nefî'ye cevabı niteliğindedir. Manzumede Cevrî'nin kullandığı hakaret içerikli kelimeler, şairin bilinen üslûbuna ve Divan'ında kullandığı kelime kadrosuna hiç benzemeyen bir tarzdadır. Bu çalışmada, söz konusu şiir metninin çevriyazısı yapılmış ve içeriği hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Cevrî'nin bilinen üslûbu ile bu şiirdeki üslûbu arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cevrî, Mesnevi, Hiciv

Abstract

Cevrî İbrahim Celebi is one of the leading poets of 17th century classical Turkish literature. Many studies have been done on his works, revealing his life and literary personality. Apart from the Divan, there are also independent works written in the form of masnavi poetry. In this study, a poem written in the form of masnavi belong to Cevrî and not published up to date will be given evaluated. The poetry cannot be evaluated separate works because it does not conform to the regulatory features of masnavies and it is composed of 67 couplets. The work of satire type poem displays different style features because they are written in the language of the satirical person. The poem, which is about a person who is satirized by Nefî who one of the leading poets of the 17th century, is an answer the satirical person to Nefî. In the poem, insulting words used by Cevrî, is unlike Cevrî's style and his used words of the Divan. In this study, the poetic text was transferred to today's letters and information of its content was given. Moreover, a comparison between the known style of Cevrî and this poem style was made.

Key Words: Cevrî, Masnavi, Satire

* Bu makale, 12-14 Mayıs 2017 tarihinde Erzurum'da düzenlenmiş olan Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

1. Giriş

17. yüzyıl klâsik Türk edebiyatı şairlerinden biri olan Cevrî İbrahim Çelebi'nin çok yönlü bir şair olduğu görülmektedir (Ayan 1981: 45-46; Aydın 2010a: 16-17). Eserlerinde ele aldığı konuların¹ yanında edebî kişiliğini en iyi ifade eden eseri Divan'ında da bu durum görülmektedir². Şimdiye kadar Cevrî'nin bu yönüne işaret eden kaynaklar, ayrıca onun Mevlevî tarikatına mensubiyetiyle şiirlerindeki saygı, tevazu ve inceliği de, belirgin bir vasfı olarak öne çıkartırlar³. Hüseyin Ayan (1981: 46), Nefî'nin Cevrî üzerindeki etkisini ifade ederken “*Hele İslâmî inanç ve terbiye hudutlarını asla zorlamaz. Cevrî'nin şiirlerinde hezli, hicvi, mizâhu uzaktan yakından hatırlatan remiz ve mazmûnlara rastlanmaz*” diyerek Cevrî'nin, şiir üslubundaki bu nezaketi dile getirir.

Bu çalışmada üzerinde durulacak olan konu, Cevrî'nin gerçekten çok yönlü bir şair olduğu; şiir üslubunda hiciv ve mizah bulunmadığı fikrinin ise kısmen de olsa yanlışlığıdır. Bu düşüncenin yanlışlığı, daha önce şair üzerine yapılmış olan çalışma ve metin neşirlerinde gözden kaçan ve bugüne kadar yayınlanmamış olan bir manzumesine dayanmaktadır. Söz konusu metin, Milli Kütüphane FB 382 numarada kayıtlı el yazma nüshanın 127a-128b varakları arasında yer alan, mesnevi nazım şekliyle yazılmış 67 beyitlik bir manzumedir. Manzumenin yer aldığı yazma eser⁴, Cevrî Divanı'dır ve Divan'ın haricinde başka bir şaire ait şiir de bulunmamaktadır. Cevrî Divanı'nı yayımlayan Hüseyin Ayan, bu nüshanın varlığından bahsetmekle birlikte, göremediğini ifade etmiştir. (Ayan 1981: 10). Bu nüshada yer alıp, Hüseyin Ayan'ın hazırladığı Cevrî Divanı'nda ve dolayısıyla diğer nüshalarda bulunmayan 3 kıt'a, 1 beyit, 11 gazel tespit edilip yayımlanmıştır (Aydın 2010b: 219)⁵. Yine sadece bu nüshada yer alan ve diğer nüshalarda bulunmayan bu yazının konusu olan manzume, yazmanın son kısımlarında yer almaktadır.

¹ Hüseyin Ayan (1981: 45-46) Cevrî'nin eserlerinde ele aldığı konularla ilgili özetle şunları söylemektedir: “*Selim-nâme'siyle şiirinde yakalamış olduğu kahramanlık havası; Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn'de İslâm tarihine olan hâkimiyeti; Hall-i Tahkikât ve Aynü'l-Füyûz adlı manzum eserleri ile Mevlevîlik anlayış ve yorumları; astrolojiye dair yazmış olduğu ve zamanında çokça rağbet gören Melhame ve Nazm-ı Niyâz manzumeleri, Cevrî'nin çok yönlülüğünü ortaya koyan eserleridir.*”

² “*Cevrî'nin çok yönlülüğü, onun edebî kişiliğini en iyi yansıtan ve şairlik kudretini ortaya koyan Divan'ında da açıkça görülmektedir. Divan'daki şiirlerini göz önüne aldığımızda şairi, dinî-tasavvufî bilgiden fen bilimi ve astronomiye; halk kültüründen tarihe ve coğrafyaya; musikiden tıpa ve daha saymadığımız birçok alan ve ilgiye dair bilgileri, birikimleri şiirinin potasında eritmiş şekilde görürüz.*” (Aydın 2010: 16-17).

³ “*Ka'betü'l-uşşâk-ı dâ'ire-i Mevleviyye'de...*” ve “*eş'âr-ı ârifâne ve güftâr-ı Mevleviyânesi beyne'l-ihvân mevfür*” (Genç 2000: 112-113); “*Cevrî üzerindeki Mevlânâ etkisi basit bir muhipliğe dayanmaz. Cevrî, Mevlevîliği fikir ve his dünyasında kendisine mal etmiş, özümsemiş bir karakter ortaya koyar. Şiirlerindeki tevazuun, samimiyetin, saygı ve inceliğin temelinde bu etki kendini hissettirir. Mevlevîlik, Cevrî'de bir tavır ve duruştur.*” (Aydın 2010: 17);

⁴ Bu Cevrî Divanı nüshasının tanıtımı, daha önce Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayınlanmış bir makalede yapıldığı için burada nüsha tanıtımı yapılmasına gerek görülmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. H. Aydın, “Cevrî Divanı'nın Fahri Bilge Nüshasında Yer Alan Neşredilmemiş Şiirler” **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 13, Sayı: 23, Haziran 2010, s. 208-209.

⁵ Hüseyin Ayan, Cevrî Divanı'nı hazırlarken “Metnin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar” başlığında Divan'ın 39 nüshası arasından 9 nüshayı esas aldığı söyleyerek bunların bir listesini vermiş, karşılaştırmaya esas alınan nüshalar arasında zikredilmeyen Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No: 2627'de kayıtlı nüshadan da, diğer nüshalarda bulunmayan bir gazelin Divan'a eklendiğini söylemiştir. (Ayan 1981: 56-59) Bu ifadelerden, bahse konu 9 nüshada yer alan şiirlerin Cevrî Divanı'nın bütününe kapsadığı, bilinen ve görülüp değerlendirmeye alınan diğer nüshalarda farklı şiirlerin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Mesneviden sonra Hüseyin Ayan'ın hazırladığı neşirde yer alan bir manzumenin bulunması; nüshadaki el yazısıyla, mesnevinin yazısının farklılık göstermemesi ve yazmanın sadece Cevrî Divanı'nı içermesi, şiirin Cevrî'ye ait olduğu fikrini desteklemektedir. Ayrıca 1067 hicri tarihli istinsah kaydının⁶ yer aldığı yazma, Cevrî'nin ölümünden iki sene sonra istinsah edilmiş olması sebebiyle önem taşımaktadır⁷.

Bu çalışmada, söz konusu nüshada yer alan manzumenin çevriyazısı yapılmış ve manzumenin muhtevası hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Muhtevaya ait bu bilgiler ile Cevrî'nin bilinen edebî kişiliği, Divanı'ndaki muhteva ve kelime kadrosu karşılaştırılarak, Cevrî hakkındaki yeni bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Cevrî'nin Mesnevisi

Cevrî'nin divanından başka eserleri de vardır; daha önce ifade edildiği üzere, birçok farklı konuda eserler vücuda getirmiş bir şairdir ki bu eserlerinin arasında müstakil mesneviler de mevcuttur. Bu çalışmada söz konusu edilen manzume, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olmakla beraber, müstakil mesnevilerde görülen tertip özelliklerini ihtiva etmemesi ve nispeten beyit sayının az olması sebebiyle, Cevrî'ye ait yeni ve müstakil bir eser olarak değil, Divanı'nda yer alması gereken bir manzume şeklinde değerlendirilmelidir. Hüseyin Ayan'ın neşre hazırladığı Cevrî Divanı'nda bu biçimde kısa mesneviler mevcuttur⁸. Bu yazının konusu olan mesnevi de divanda iki beyitten yirmi dokuz beyte kadar değişen sayıda uzunluğa sahip bu şiirler gibi ele alınmalıdır. Manzumeye ait şekil ve muhteva özellikleri şunlardır:

2.1. Mesnevinin Şekil Özellikleri

Mesnevi 67 beyitten oluşmuş ve aruzun *hafif bahrinin* Türk edebiyatında kullanılan tek kalıbı *Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Manzume "*Büdelâyı Sâlikinden Öküz Evliyâsı Dimekle Şöhret-şîâr Olan Sâhib-i Keşf ü Şühûduñ Lisânından Dimişdir*" başlığını taşır. Kısa bir mesnevidir ve klâsik mesnevi düzeninin tertip özellikleri (Giriş Bölümü, Konunun İşlendiği Asıl Bölüm ve Hâtime Bölümü gibi) yer almamaktadır. Doğrudan konuya giriş yapılmış ve manzume, şiirde söz konusu edilen kişinin ağzından yazılmıştır. Mesnevide şairin mahlası bulunmamaktadır.

⁶ Yazmada Mürteza adlı müstensihin yazdığı altı beyitlik tarih kıt'asının sonunda rakamla 1067 tarihi yazmakla birlikte son mısradaki "cem' idib itdim itmâm" ifadesinden de ebcedle bu tarih çıkmaktadır.

⁷ Hattat olan Cevrî'nin müellif hattı Divanı' da vardır (Ayan 1981, 10). Fakat şair hayatta olduğu için sonradan şiirlerine ilavelerde bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple ölümünden sonra istinsah edilen bu nüsha, hem şairin ölüm tarihine çok yakın bir zamanda istinsah edilmesiyle hem de yeni şiirlerin yazılma ihtimalinin ortadan kalkmasıyla önemi haizdir.

⁸ Örneğin *Der-vasf-ı Hatt-ı Nesh u Teklif-i Âga-yı Dârü's-se'ade* başlığını taşıyan 10 beyitlik manzume (Ayan 1981, 137); başlıksız LXIV numaralı 2 beyitlik manzume (Ayan 1981, 150); *Berş* başlıklı 3 beyitlik manzume (Ayan 1981, 151); *Kemer* başlıklı 6 beyitlik manzume (Ayan 1981, 152-153); *Berây-ı Kemer* başlıklı 3 beyitlik ve yine *Kemer* başlıklı 2 beyitlik manzumeler (Ayan 1981, s.153); Tarihler başlığı altında yer alan *Târîh-i Nüvişten-i Çihâr-sad Kelimât-ı Çihâr-yâr-ı Güzîn* başlıklı 22 beyitlik manzume (Ayan 1981, 283); *Târîh-i Mesnevi ki be-Cihet-i Defeter-dâr Muhammed Paşa Nüvişte-şud* başlıklı 22 beyitlik manzume (Ayan 1981, 316-317); *Târîh-i Nasâyihü'l-Mülûk li-Hüsni's-sülûk li-Abdi'llâh Efendi* başlıklı 29 beyitlik manzume (Ayan 1981, 331-332) mesnevi nazım şekliyle Cevrî Divanı'nda yer alan manzumelerdir.

2.2. Mesnevinin Muhteva Özellikleri

Mesnevi, 17. yüzyıl klâsik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Nefî'nin muhtemelen hicvettiği bir şahsın ağzından yazılmıştır. Metinden anlaşıldığı kadarı ile Nefî, söz konusu şahsa “Evliyâ Öküzü” demiş, Cevrî ise hangi sebepten olduğunu tam bilemeyeceğimiz ama muhtemelen, Nefî'nin bu adlandırmasından duyduğu memnuniyetin göstergesi olarak bu manzumeyi kaleme almıştır. Manzume

Şaklamam halka söylerim bu sözi

Nâmuma dîrler Evliyâ Öküzü (beyit 1)

beytiyle başlayarak, hicvedilen şahsın da sanki bu adlandırmayı benimsediği intibamı vermek istemektedir. Bu başlangıcın devamında şair, adlandırmanın sebeplerini Allah'ın mevcudatı yaratmasının sırrıyla, biraz da tasavvufî unsurlarla süsleyerek açıkladığı görülmektedir. Buna göre

Sebebin kim sorarsa bu lakabuñ

Diyeyin aña aslın ol sebebüñ (beyit 2)

diyerek hicvedilen kişi şu açıklamayı yapar:

“Eşyanın yaratıcısı olan Allah, kudretini göstermek istemiş ve “Kün (ol)” emriyle, yokluk ortadan kalkarak, bütün her şey vücut bulmuştur. İnsan ise bu varlıkların en seçkinidir ve Allah'ın sırlarının cevheri ondadır fakat Allah'ın hikmeti eşyayı, insanın yaratılışının kılıfı yapmıştır. Su, toprak, ateş ve hava asıl unsurlar olup, diğer bütün unsurlar onlardan meydana gelmiştir. Bunlardan da lale, diken, gül, ot ve çimen gibi eşyalar vücuda gelip, insanın yaşama yükünü yüklenmişlerdir. Sonunda bu türlü türlü görmüşler, canlılarda yüz göstermiş ve vücut aleminde katır, at, eşek, deve ve sığırdı yer etmişlerdir. Bunların her birinde de insan hayatı, Allah'ın emaneti olmuştur.” (beyit-3-14)

Hikmet-i Hakk ile benim neş'em

Oldı bir gâva müdgam ü munzamm (beyit 15)

beytiyle de hicvedilen kişi, kendi hayatının bir öküzle eklendiğini ifade eder. Sonraki beyitlerde de bu öküzle ilgili şu açıklamaları yapar:

“Allah, benim aslımı bir öküzle yerleştirerek bak nasıl bir iyilikte bulundu: O öküz varlık bulup, insana boyun eğdi. İnsanların çiftini sürdü, bütün dünyayı tohumla doldurdu. O tohumlar, insana gıda olup, ona kuvvet verdi. Öküz de insanın elinde yetişip, büyüdü ve benzersiz bir öküz oldu. Ancak zamanla kaza ve kaderin pençesi, öküzün boynuzunu kırarak ona zarar verdi. Zaman, vücudunu toprağa saldı ve ruhu, aslına kavuştu. Daha sonra bu ruh, nice âlemleri geçerek sulba ulaşır, oradan ruha girer ve insan şeklinde cisme bürünür. Önceki yaşantısında insana hizmetkâr olduğu için, Allah'ın feyzi bu ruhu insan olmakla şerefleştirmiş; eline de irfan kadehini sunmuştur.” (beyit 16-29)

Bundan sonraki ifadelerde ise hicvedilen kişinin hayatına dair ipuçları da içeren şu bilgiler verilir: “Kısaca mademki dünyaya geldim, aşk vadilerinde çok dolaştım. Gönül ehlinin devamlı hizmetinde bulundum. Bana ne yükledilerse hepsini çektim, bu yüzden çok sıkıntı da çektim. Evliya hizmetinde toprak oldum, azizlerin sohbetlerinde temizlendim. Kendimi ıslah edip, olgunluğa ulaştım. Öyle bir noktaya geldim ki şöhret sahibi oldum. O zaman bana “sana bir lakap lazım” dediler. Uzun zaman “Benim sırrım

nasıl meydana çıksın?” düşüncesi, fikrimi meşgul etti. Ya Rabbi, benim sırrımı kim keşfeder, bana hangi sebeple bir lakap olur derken, kalles Nef'i sırrımı bir sözüyle açığa çıkardı ve bana “Evliya Öküzü” diyerek, zamanın sayfasına bu sözü yazdı. Ben onun da yükünü yıllarca çektim, sersemliklerine şahit oldum. Bazen şarap testisini, bazen kadehini çekerek, onun ırzını, şanını korudum. Bazen sevgilisine hizmet ettim, bazen delikanlısına saygı gösterdim. O kadar zaman ona dert ortağı oldum, Hızır'ın kuyusunda ona mağara arkadaşı oldum. Onunla böylece kuyuya girdim ve Allah'a şöyle yalvardım ki düşmanları helak oldu ve bu düştüğü kuyuda isteklerine kavuştu. Selametle o kuyudan sonunda çıktığında, benim kerametlerimi inkâr edip, beni hicvederek halkı bana güldürdü. Çıktığımız o kuyuyu da pislik ile doldurdu. Sonra o kuyuyu pisliklerden temizledi ve günahını özrüne galip etti: O pisliklerin hepsini bana yükledi ve mihnet yükünü bana çektirdi.” (beyit 31-53)

Daha sonrasında ise hicvedilen kişi sözlerini şu şekilde sürdürür:

“Ben de onunla haklaştım, bu yüzden keder, gönüme giremez. Bu ince anlamların manasını bilenler, bu bilmecenin adını da çıkartırlar. Şimdi ben her türlü kederden kurtuldum, arzularım gitti, herkesten özel biri oldum. Benim yerim, gönül ehlinin meclislerindedir ve değerim gündün güne artmıştır. Dostlarıma yardımım çoktur ama bu yardımlardan daha ziyade, kerametim vardır. Kimini bey yaparım, kimini paşa ama zannetmeyin ki böyle yapmakla kuvvetimi göstermeye çalışırım. Kalplere nefesimle safa, himmetimle hastalara şifa veririm.” (beyit 55-61)

Yine hicvedilen kişinin dilinden, biraz da kabaca ifadelerle mesnevi şu şekilde sona erer

*Nefesim var iken benim bunu bil
Ahkerî zartası kavara degil*

*Himmetim dehre bâd-ı sarsardır
Nefesim reşk-i zarta-i hardır*

*Himmetimdir baña olan hâdî
Kavaramdır maâşıma bâdî*

*Rûzgâruñ sühandâ sâhiriyim
Ki zebân-dân-ı gâv-ı Sâmiri'yim*

*Sözümüñ gerçi çokdur alâsı
Yâvemüñ de var özge manâsı*

*Oldı şimden girü sühan mestûr
Keşf-i esrâra yok dahi destûr (beyit 62-67)*

3. Manzume Üzerine Bir Değerlendirme:

Manzumenin başlığında geçen *Öküz Evliyası* kullanımının, hakaret ve küçük düşürme maksadı taşıdığı bir gerçektir. Ancak bu kullanımın şiirde açıklandığı şeklinin haricinde kültür, gelenek ve mitolojideki yerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Evrenin yaradılışıyla ilgili inanışlarda öküz, adından bahsedilen bir hayvandır. *Halk inancında dünya bir öküzün üzerindedir. Bu öküzün her bir kılı bir ülkeye bağlıdır, burnuna bir sivrisinek yaklaşıncâ öküz sarsılır, hangi kılı kıpırdamışsa o bölgede deprem olur. Balık ve öküz başka mitolojyalarda da vardır. Hint kozmogonisinde evrenin*

merkezi olan Meru Dağı bir balığın üzerindedir, Ay ve Güneş onun çevresinde döner, Tanrılar da burada oturur... Asya'daki Türkler de depremin, dünyayı boynuzunda taşıyan öküzün kimiliğiyle oluştuğuna inanırlardı. Fin-Ugor kavimlerinden bu Rusya'ya ve Avrupa'ya da etkilemiştir (And 2008, 82). Bunun yanında “evliya öküzü” ibaresinin, benzer şekilde Kırgız-Kazak baksılarının dualarında geçtiğini görülmektedir

*Kızıl taving basında Kız evliya
Öküz taving basında öküz evliya*⁹ (İnan 1986, 133)

Burada geçen ifadelerden ne anlatılmak istendiği açık olmamakla birlikte A. İnan, şaman dualarında manası anlaşılmayan kelimeler ve cümlelerin şamanistlere göre, tesiri en kuvvetli olan sözler olduğu fikrindedir ve bu manasız kelimelerin eski zamanlarda kamin koruyucu ruhlarının adları olduğunu söyler. Onlara göre bu sözlerin de anlamları vardır ancak onları fani insanlar anlayamazlar (İnan 1986, 145).

Öküz kelimesi tasavvufi istilaha *meteforik olarak genellikle “yeme, içme, uyku ve cimâ” gibi hayvânî ve nefsanî sıfatları ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir* (Ögke 2008, 10). Ayrıca “evliya” ve “öküz” kelimeleri ünlü mutasavvıf Süfyân-ı Sevrî'yi de çağrıştırmaktadır ki adında geçen “sevr” ifadesi Arapça “öküz” anlamına gelmektedir. Bu adı alışıyla ilgili farklı rivayetler varsa da *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da, mescide yanlışlıkla sol ayakla girmesi üzerine kendisine “Yâ sevr (Ey öküz)” diye gaipen seslenildiğini duymasından dolayı aldığı rivayet edilir. Bunun üzerine yüzüne birkaç şamar vurup, edepsizliğine pişmanlık duymuştur (Kuğu 2006, 151).

Buraya kadar bir anlamda *öküz* kelimesinin, kültür, gelenek ve mitolojide yaptığı çağrışımlara değinilmiştir. Cevrî'nin manzumesinde bu ismin kullanılışı bu çağrışımlarla da ilgili olduğu düşünülebilir. Özellikle tasavvufi anlamda hayvani ve nefsanî sıfatlara delalet etmesi ve ünlü mutasavvıf Süfyân-ı Sevrî'nin edepsizliği üzerine kendisine bu adın verilmesi, şiirde bahse konu kişinin de bu vasıflara sahip birisi olduğunu düşündürmektedir.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki bu manzumede konu edilen şahsın kim olduğu konusunda bir bilgiye ulaşılamamış, şimdiye kadar yapılan araştırmalarda da Nefî'nin “Evliya Öküzü” ifadesini kullandığı herhangi bir metne rastlanılmamıştır. Hicivleriyle meşhur olan Nefî, birçok hakaretimiz ifadeyi rahatlıkla kullanabildiği halde *Sihâm-ı Kazâ*¹⁰ adlı hiciv eserinde bu kelimeyi kullanmamıştır. Bu eserde sadece bir yerde, Etmekçizâde Ahmet Paşa için

*Şöyle meşhûr idi gece kendisine
Halk derlerdi gülüp geldi sığır kurbâne* (Akkuş 1998: 185)

beytinde “sığır” dediği görülmektedir. Bu haliyle de burada konu edilen manzumeye ilgisinin bulunmadığı anlaşılıyor. Bunun haricinde Nefî Divanı'nda Veziriazam Hâfız Ahmet Paşa'nın övgüsüne yazılan bir kasidede, Hâfız Ahmet Paşa'nın vezareti elinden aldığı önceki veziriazam için Nefî'nin

⁹ Kızıl dağın başında (tepesinde) kız evliya, Öküz dağın başında öküz evliya (İnan 1986, 139).

¹⁰ Metin Akkuş (1998): *Hicvin Ankâları Nefî ve Sihâm-ı Kazâ (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Akçağ Yayınları, 1998, Ankara.

Zimâm-ı devleti aldı elinden bir apardosın(?)

Ki zerrâfa olur râcih o gâv-ı har-nijâd üzre (Akkuş 1993: 191)

beytiyle Hâfız Ahmet Paşa'dan önceki veziriazama “eşek soylu öküz” lafzını kullandığı görülmektedir. Hâfız Ahmet Paşa Osmanlı tarihinde iki kere veziriazamlık görevine getirilmiştir. İlki 1625 yılının Ocak ayında Çerkez Mehmet Paşa'nın yerine (Uzunçarşılı 2003, 380) ikincisi ise 1631 yılının Ekim ayında Hüsrev Paşa'nın yerindedir (Uzunçarşılı 2003, 385). Bu ifadeyi bunlardan hangisi için kullandığı bilinmemekle beraber Hâfız Ahmet Paşa'nın ilk vezareti, Çerkez Mehmet Paşa'nın ölümü üzerinedir. Bu durumda makamı elinden alma değil, boşalan bir makama gelme hâli söz konusudur ki kasidenin diğer beyitlerinde Nef'î, söz konusu şahsın görevden alınmasının çok güzel bir tedbir olduğunu, görevde kalması hâlinde irtidat edeceğini, eğer beş bin yıl önce dünyaya gelse Ad kavminin koyunlarına çoban olabileceğini söyler. Hatta önceki veziriazama eşek diyerek, saltanat işlerinden el çektirildiği de yetmez fikrindedir¹¹. Bu durumda söz konusu şahsın Hüsrev Paşa olması muhtemeldir. Bu kasidede bahsedilen şahsın Hüsrev Paşa olduğu fikrinde olan İsmail Ünver de “1625 ve 1631 yıllarında iki kez sadrazam olan Hafız Ahmed Paşa'nın karşısında, her iki atamada da Husrev Paşa'yu görüyoruz. Dolayısıyla bu yergilerdeki hedefin Husrev Paşa olduğunu tahmin ediyoruz.” (Ünver 1991: 74) demektedir. Bu çalışmada ele alınan manzumede hicvedilen şahsın dilinden, kendisi hakkında bilgiler de içeren

Ehl-i dil meclisindedir sadrım

Oldı gündün güne füzûn kadrim

Gerçi ahaba himmetim çokdur

Himmetimden kerâmetim çokdur

Kimini beg idüb kimin paşa

Kuvvetim zâhir eylerem hâşâ (beyit 58-60)

ifadelerinde geçen “sadr”, “dostlarına yardımının çok olması”, “kimini bey, kimini paşa yapması” gibi fiil ve kavramlar, söz konusu şahsın, önemli bir makamda bulunduğuun işaretleri olabilir. Bu durumda manzumede hicvedilen kişinin Hüsrev Paşa olduğu sonucuna varılabilir. Ancak, yine manzumede hicvedilen şahsın sözlerinden, Nef'î ile bir zamanlar çok yakın oldukları da anlaşılmaktadır. O hâlde Hüsrev Paşa ile Nef'î arasında böyle bir yakınlığın bulunması gereklidir ancak Hüsrev Paşa'nın sadrazam olmadan önce Nef'î ile böyle bir yakınlığına işaret eden bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca metinde söz konusu şahsın evliya hizmetinde olması; tasavvufi merhaleleri geçtiğine işaret edecek ibarelerin bulunması, bu kişinin Hüsrev Paşa olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır¹².

¹¹ *Acep hüsn-i tedârik eyledi billâh aşk olsun / Felâton olsa ger olmazdı bu güne reşâd üzre / ... O nopran kim müselmân olduğu takdirce farzâ / Kalaydı kendi hâline olurdu irtidâd üzre / O terkib ile beşbin yıl mukaddem gelse dünyaya / Acep olurdu güşfend-i kavm-i âd üzre / Umûr-ı saltanatdan ol harî tarjh etdiği yetmez / Olur kat kat isâbet fikr olunca uturâd üzre* (Akkuş 1993: 191-192).

¹² Hüsrev Paşa, Enderundan yetmişmiş, silahtar iken yeniçeri ağalığıyla saraydan çıkmıştır (Uzunçarşılı 2003: 382). Bu durumda Hüsrev Paşa'nın, manzumede ifade edilen öğrenim hayatından geçmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Aslında manzumede geçen
Ol bilir nüktesin bu manânuñ
Çıkarır ismini muammânuñ (beyit 56)

beytinde bir ismin gizlendiğine dair bir işaret de bulunmaktadır. Muhtemelen burada gizlenen isimle, metinde hicvedilen kişinin adına işaret edilmektedir. Fakat ne önceki beyitlerden hareketle ne de sonraki beyitlerden hareketle gizlenen adın kim olduğuna dair bir ipucu yakalanamamıştır. Ancak metin başlığı ve metinden hareketle bu kişi hakkında şu bilgiler verilebilir:

1. Metin “büdelâ-yı sâlikinden” ibaresiyle başlamaktadır. Büdelâ, tasavvufî ıstılahta “*Yediler. Bunlardan her biri gözden kaybolur, bir anda çok uzak mesafelere giderler. Gözden kayboldukları zaman, yerlerine her yönden kendilerinin tıpkısı olan canlı bir beden bırakırlar. Hal, hareket ve şekil bakımından aslından ayırt edilmeyen bu bedene bedel ve bedil denir. Bedel bırakma gücüne sahip olan velilere büdelâ denir.*” (Uludağ 2001: 80) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durumda hicvedilen şahsın da öküzü olarak geldiği dünyaya insan bedenini vekil bıraktığı düşüncesine gönderme vardır denilebilir ki “öküz evliyası” adlandırması, böylelikle küçük düşürme kastını da taşıyan bir başka anlam boyutuna taşınmaktadır.

2. Metinde hicvedilen kişinin tasavvufî bir eğitim aldığı, velilerin hizmetinde ve sohbetinde bulunduğu; bunun neticesinde kendince tasavvufî anlamda bir ilerleme düşüncesinde olduğu görülmektedir:

Evliyâ hizmetinde hâk oldum
Aşfiyâ sohbetinde pâk oldum
Eyledim tâ vücûdumu ıslâh
Oldı yanımda bir fesâd ü salâh
Añlayub mebde' ü meâdı hem
Añdırıb âlem içre âdemi hem
Şöyle itdim vücûdumu isbât
Ki Hudâ oldı şâhidim bi'z-zât (beyit 34-37)

3. Daha sonrasında önemli makamlara gelip, şan ve şöhret sahibi olmuş bir kişi izlenimi uyandıracak ifadelere de rastlanmaktadır ki bununla ilgili örnekler daha önce verildiği için burada tekrar edilmemiştir.

4. Metinde tenasüh inancına da rastlanılmaktadır¹³. Mevlevî olduğu bilinen Cevrî'nin bunu metne bilinçli bir şekilde yerleştirdiği düşünülebilir. Tenasüh inancı Kızılbaş-Bektaşî ile bir kısım Hurufilerde bulunmaktadır (Uludağ 2001: 352; Pala 1995: 530). Bu durumda, hicvedilen kişinin söz konusu tasavvuf cemaatlerinden birine mensup olduğu düşünülebilir.

¹³ Metinde geçen şu beyitler bu duruma açıkça işaret etmektedir: *Rûz-ı evvelde sa'y idüb seyyâr / Âdeme olmagile hizmetkâr / Feyz-i Hakk eyledi beni insân / Destime sundu sâgar-ı irfân* (Daha önceki hayatımda insana hizmetkâr olup, iyi işler yaptığım için, Allah beni insan olarak dünyaya gönderdi ve bana irfân kadehini sundu).

4. Manzumenin Cevrî'nin Bilinen Üslubu İle Bir Mukayesesi¹⁴:

Bu manzumenin yazarı Cevrî, gerek özel hayatında gerekse sanat hayatında mutedil bir karakter ortaya koyan kişiliktir. Hüseyin Ayan (1981: 46), Cevrî'nin şiir özelliği olarak “İslâmî inanç ve terbiye hudutlarını asla zorlamaz. Cevrî'nin şiirlerinde hezli, hicvi, mizâhî uzaktan yakından hatırlatan remiz ve mazmûnlara rastlanmaz” tespitinde bulunurken aslında bu kişiliğini de vurgulamaktadır. Mevlevî olan Cevrî'nin, Mevlevîliğin “her şeyin bir canı vardır ve insana hizmet eden her şeye, insan da saygı göstermeye mecburdur; ayıp görmemeye, göstermemeye borçludur. Mevlevîlikte büyüklük, küçüklük yoktur, insan ve insanlık vardır” (Gölpınarlı 2006: 28-29) düsturuyla hareket ettiği görülmektedir ki Cevrî üzerindeki Mevlânâ etkisinin basit bir muhipliğe dayanmayıp Cevrî'de bir tavır ve duruş olduğu daha önce de dile getirilmişti. Bu çalışmada incelenen manzume, dile getirilen bütün bu yargıları yıkacak tarzda kaleme alınmıştır. Baştan sona bir hiciv ve mizah unsurunun manzumeye hâkim olduğu görülmektedir. Manzumede mahlasın kullanılmamış olması dikkat çekicidir ancak Cevrî'nin daha manzumenin başlığında “*lisânından dimişdir*” ifadesiyle, şiirin başkasının diliyle yazıldığını söylemesi, bir anlamda bu üslubun kendisine ait olmadığı, hicvedilen kişinin kendisine ait bir üslup olduğu vurgusunu yapmak istediği şeklinde düşünülebilir. Ayrıca şairin, böyle bir manzume kaleme almayı belki de kendisine yakıştıramamasından, adını da gizlemek istemiş olması muhtemeldir.

Cevrî Divanı'nda yer almayıp bu manzumede yer alan ve Cevrî'nin daha önce hiç kullanmadığı kelimeler şunlardır¹⁵: öküz¹⁶, giyâh, hayvanât¹⁷, ester, şütür, bakar, cift, gendüm, boynuz, aslâb¹⁸, erhâm, nüfûr, kallâş, yâr-ı gâr, hicv, kuyu, yesteh, necâset, mariz, ahker, zarta, kavara ve destûr. Bu kelimeler göz önüne alındığında Cevrî, daha önce şiirinde yer vermediği 23 farklı sözcüğü, bu manzumede kullanmıştır. Kelimelerin büyük çoğunluğunun da hakaret amacıyla kullanılabilir kelimeler olduğu görülmektedir ki bunların arasındaki *yesteh*, *zarta*, *kavara* gibi ifadeler şiir diline yakışmayacak kaba ifadelerdir. Aslında Cevrî'nin kişiliğine de yakışmayacak bu kullanımlar, bir bakıma Nef'î'nin sert üslubunun da Cevrî üzerindeki bir yansıması şeklinde değerlendirilebilir. Bunların yanında Nef'î için “kallâş” hakaretinde bulunulması ve onu küçük düşürmeye yönelik birçok ifadenin manzumede yer alması, açıkça Nef'î'yi destekleyen şairler gurubunda yer alan ve onu üstat kabul ettiğini söyleyen Cevrî için dikkat çekici bir durumdur. Ancak manzumenin hicvedilen kişinin dilinden söyleniyor gibi yazılmış olması bu üslubun sebebini de açıklamaktadır. Cevrî, sevenlerinin olduğu

¹⁴ Burada özellikle Cevrî Divanı'nda yer alan kelime kadrosu ile manzumede yer alan kelimelerin karşılaştırmasında Haluk Aydın tarafından 2010 yılında, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış olan basılmamış doktora tezinin sözlük ve indeks kısmından yararlanılmıştır. Bu tezde, Hüseyin Ayan tarafından hazırlanan Cevrî Divanı'nda geçen bütün kelimeler (filler hariç), metin numarası ve beyit numarası verilerek gösterilmiştir.

¹⁵ Edebî kişiliğini en iyi biçimde ifade eden eser olarak şairin divanı düşünüldüğü için, diğer eserlerindeki kelime kadrosu değil sadece divanı göz önüne alınmıştır. Ayrıca yalnız isimler ele alınmış, fiiler bu kelimeler arasına katılmamıştır.

¹⁶ Divanda “gâv” kelimesi geçmekle beraber, “öküz” kelimesi kullanılmamıştır.

¹⁷ Divanda hayvân ve hayvânî şekilleri geçmekle beraber, buradaki gibi çokluk şekli hiç kullanılmamıştır.

¹⁸ Divanda “sulb” kelimesi geçmekle beraber, buradaki gibi çokluk şekli hiç kullanılmamıştır.

kadar sevmeyenlerinin olduğu bir dönemde Nef'î'nin yanında saf tutan şairler grubundadır (Aydın 2010a: 19).

Ayrıca bu manzumeyeyle, daha önce Cevrî hakkında ifade edilen “çok yönlü bir şair” tespiti, hiciv ve mizahı da içine alacak şekilde genişlemiş olmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmayla 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden Cevrî'nin, bilinmeyen ve daha önce yayınlanmamış bir manzumesi ortaya çıkartılmış ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Şiir, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Gerek hacmi gerekse de tertip özellikleri bakımından müstakil bir eser olarak değil, divanın içerisinde yer alması gereken bir manzumedir.

Manzumede kullanılan dil ve üslup, Cevrî'nin Divanı'ndaki bilinen dil ve üslubundan oldukça farklı bir tavır ortaya koymaktadır. Divanı'nda değişik yerlerde, Nef'î'yi kendisine üstat olarak kabul ettiğini beyan eden Cevrî'nin, bu manzumede Nef'î hakkında olumsuz ifadeler kullanması, dikkati çeken bir başka husustur. Ancak Cevrî, söz konusu manzumeyi, hicvedilen kişi söylüyormuşçasına yazdığı için, dile getirilen ifadelerin doğrudan kendi düşünceleri olmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Manzumede kullandığı kelime kadrosu açısından, özellikle hakaret içeren kelime ve kelime gruplarının manzumenin içeriğine uygun söyleyişler olduğu görülmekle beraber Divanı'ndaki diğer şiirlerde kullanılmamış olması, Cevrî'nin sanat ve şiir anlayışındaki terbiye sınırının ayrı bir göstergesidir.

Bu manzumeyeyle Cevrî'nin, çok yönlü bir şair olarak, hiciv ve mizah sahasında da kendini gösterdiği görülmekte ve üzerindeki Nef'î etkisinin, farklı bir boyutta yansımaları ortaya çıkmaktadır.

Manzumede hicve konu olan ve “evliyâ öküzü” diye adlandırılan şahsın kim olduğunun belirlenememesi, çalışmanın eksik kalan yönlerindedir. Gözden kaçırılan bir bilgi yoksa bulunacak yeni belge veya metinlerle bu eksikliğin tamamlanabileceği düşünülmektedir.

Metin

**Büdelâ-yı Sâlikînden Öküz Evliyâsı Dimekle Şöhret-Şi'âr Olan Şâhib-i Keş ü
Şühûduñ Lisânından Dimişdir**

Feilâtün Mefâilün Feilün (... / .-. / ..-)

127a

1. Şaklamam halka söylerim bu sözi
Nâmıma dirler Evliyâ Öküzü

Sebebin kim şorarsa bu laķabuñ
Diyeyin aña aşlın ol sebebüñ

Çünkü kudretle hâlîķ-ı eşyâ
Diledi k'ide hikmetin peydâ

Emr-i "Kün"den olub °adem mevcûd
Cümle eşyâya anda virdi vücûd

5. Âdem eşyânuñ oldı mümtâzı
Kodı Hakk anda gevher-i râzı

Lîk eşyâyı hikmet-i Yezdân
Eyledi zarf-ı neşve-i insân

Hem daħi âb ü hâk ü âteş ü bâd
Ümmühât oldı sâyiri evlâd

Geldi eşyâ vücûda bunlardan
Lâle vü hâr ü gül giyâh ü çemen

Oldılar her birisi hem ol dem
Hâmil-i bâr-ı neş'e-i âdem

10. Böyle olduğuna bu ma'ânânuñ
Oldı şahid bu beyti Yahyâ'nuñ

Bir giyâhı koparma °işyândır
Ma'ñide katl-i nefsi insândır

°Âķıbet muķtezâ-yı sırr-ı şıfât
Oldı şüret-nümâ-yı hayvânât

İtdiler  alem-i vuc du ma arr
Ester   esb   har Ő t rle ba ar

Her birisinde neşve-i ins n
Olmuş idi em net-i Yezd n

15. H kmet-i Ha k ile benim neş'em
Oldı bir g va m d gam   munzamm

Vaz  id b bir  k zde m yemi Ha k
G r ne lu f itdi f 'il-i mu lak

Ol  k z  n vuc da geldi tem m
Emr-i Ha k ile oldu  deme r m

Ciftini s rdi  dem n nice dem
Oldı gend mle tobtolu  alem

D ne-i gend m oldu a a gıd 
Ol gıd dan iriŐdi cisme  uv 

127b

20. Dest-i  demde perveriŐ buldı
Tu fe bir g v-ı b -naz r oldu

Giderek pen e-i  az  v   ader
Boynuzın  ırdı a a itdi zarar

H ke Őaldı vuc dını devr n
AŐlına v Őıl oldu r h  hem n

Anda sırrım em net idi benim
GelmemiŐdi da i vuc da tenim

Virdi Ha k ol em neti  ayra
BaŐladı gizl   lemi seyre

25.  n tem m itdi seyrini neş'em
Ya'ni  ayy oldu ni e bi   alem

Vardı aŐl ba girdi er ama
Geldi Őekl-i beŐerde ecs ma

- Gör ne yüzden vücûdum itdi zuhûr
İşidüb sırr-ı Hâk'ı itme nüfûr
- Rûz-ı evvelde sa'î idüb seyyâr
Âdeme olmağile hizmetkâr
- Feyz-i Hâk eyledi beni insân
Destime şundi sâğar-ı 'irfân
30. Âdemün kîmyâ imiş nazarı
Öküzü âdem eyledi eşeri
- Hâşılı çünki 'âleme geldim
'Aşk vâdîlerinde çok yeldim
- Ehl-i dil hizmetin idüb dâyim
Cânı kullukda eyledim kâyim
- Her ne yükletdilerse heb çekdim
Hâşılı bu ki çok ta'ab çekdim
- Evliyâ hizmetinde hâk oldum
Aşfiyâ şöhetinde pâk oldum
35. Eyledim tâ vücûdumu ıslâh
Oldı yanımda bir fesâd ü şalâh
- Añlayub mebde' ü me'âdı hem
Añdırıb 'âlem içre âdemi hem
- Şöyle itdim vücûdumu işbât
Ki Hudâ oldı şahidim bi'z-zât
- İrişüb çün kemâl-i 'irfâna
Lâyık olduğda şöhet ü şâna
- Didiler saña bir lağab lâzım
Tâlib ol var yüri aña dâyim
40. Niçe demler bu oldı efkârım
Ki nice zâhir ola esrârım

128a

Kim açar râzımı benim yâ Rabb
Ya ne yüzden olur ki baña laķab

Hikmeti gör ki Nef^{ci}-i kıallâş
Eyledi bir söz ile sırrımı fâş

Ki didi baña Evliyâ Öküzi
Yazdı levh-i zamâneye bu sözi

Çekdim anuñ da bârını niçe yıl
Bileyazdım humârını niçe yıl

45. Geh sebûsın çeküb gehî câmin
Şakladım ırz ü gayret ü nâmın

Eyledim geh nigârına hidmet
Gâhi kıldım cüvânına izzet

Niçe dem aña gam-güsâr oldum
Çâh-ı Hızır içre yâr-ı gâr oldum

Bile girdim aınla ol çâha
Bile yalvardım anda Allâh'a

Tâ ki düşmenleri helâk oldu
Çâh içinde murâdını buldı

50. Çün selâmetle çıkdı âhir-i kâr
İtdi ol dem kerâmetim inkâr

Beni hicv itdi halkı güldürdi
Kuyuyu yesteh ile toldurdi

Yine yestehden itdi çâhı tehî
Özrine gâlib eyledi günehi

Baña yükletdi ol necâseti heb
Baña çekdirdi bâr-ı miñneti heb

Çekdim ol bârı her ne hâlet ise
Ancaķ olur eger kerâmet ise

55. Ben de hâklaşdım anuñ ile yine
Giremez ğam derûnumuñ içine
- Ol bilür nüktesin bu ma^cnânuñ
Çıkarır ismini mu^cammânuñ
- Şimdi her ğuşşadan hâlâş oldum
Rağbetim gitdi ^camma hâşş oldum
- Ehl-i dil meclisindedir şadrim
Oldı ğünden ğüne füzûn kâdrim
- Gerçi aĥbâba himmetim çokdur
Himmetimden kerâmetim çokdur
60. Kimini beg idüb kimin paşa
Kuvvetim zâhir eylerem hâşâ
- Nefesimden irüb kûlûba şafâ
Himmetimden yiter marîze şifâ
- 128b Nefesim var iken benim bunu bil
Aĥkerî zarţası kavara degil
- Himmetim dehre bâd-ı şarşardır
Nefesim reşk-i zarţa-i ĥardır
- Himmetimdir baña olan hâdî
Kavaramdır ma^câşîma bâdî
65. Rûzgâruñ sühanda sâĥiriyim
Ki zebân-dân-ı ğâv-ı Sâmirî'yim
- Sözümüñ gerçi çokdur a^clâsı
Yâvemüñ de var özge ma^cnâsı
- Oldı şimden ğirü sühân mestûr
Keşf-i esrâra yok daĥi destûr

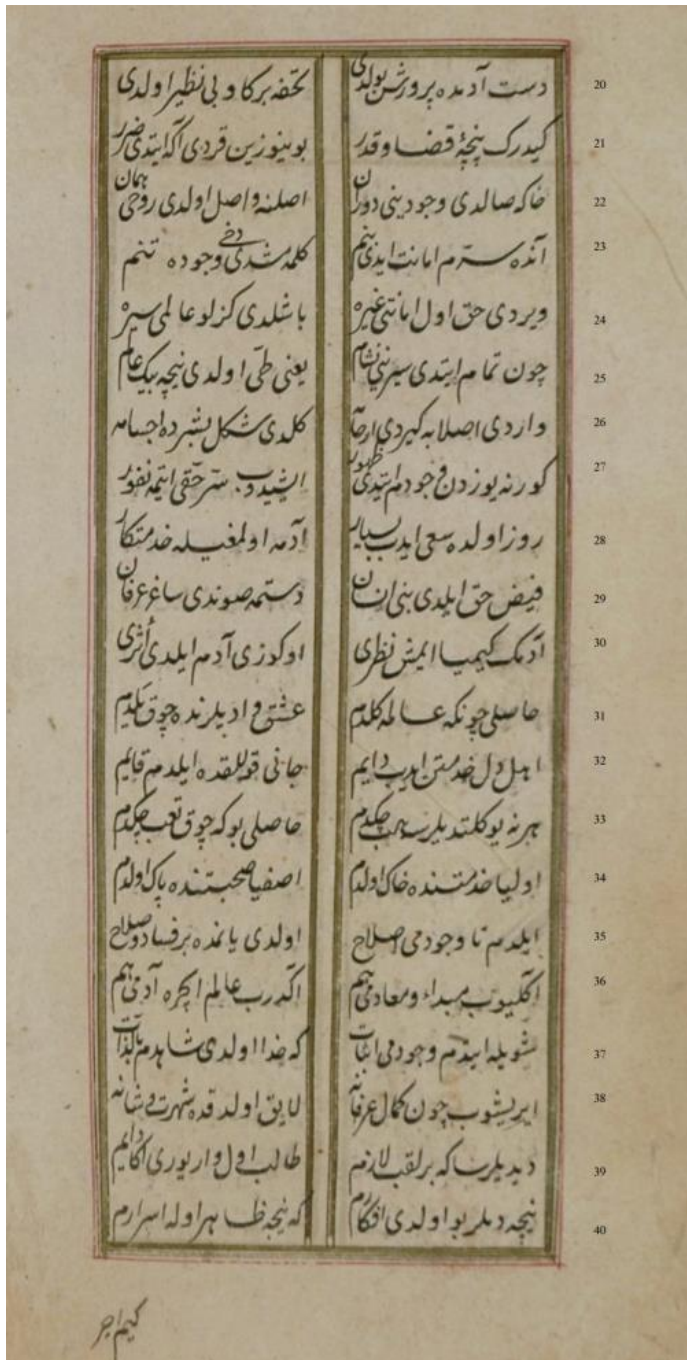
127

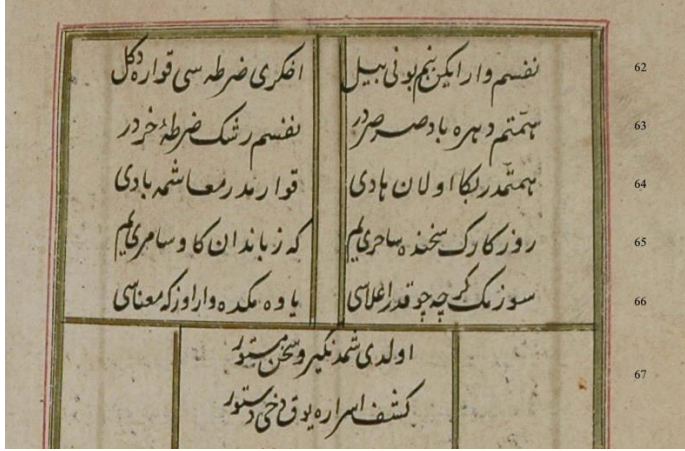
پدلاء ساکیندن او کوز اولیاسی دیکله شهرت شعرا اولی
صاحب کشف و شهود کساندن

1	صقله مم خلقه سو بلمه بوردی	نامه در لر اولیا او کوزی
2	سببن کیم صور رسه بوقبک	دیهین که اصلدن اول سبک
3	چونکه قدر تله خالق اشیا	دیله دی کاید حکمتن سپید
4	امر کن دن اولوب عدم بچو	جمله اشیا بآزده ویردی بچو
5	آدم اشیا نکل اولدی ممتاز	قودی حق آتده کوه رازی
6	لیک اشیا بی حکمت یزدان	ایلدی طرف نشوئه انسان
7	بهم دخی آب خاک و آتش و باد	اهیات اولدی ساری اولاد
8	کلدی اشیا وجوده بوزدن	لاله و خار و گل کیه چون
9	اولدی بیر برسی هم اولدم	جامل بار نشاء آدم
10	بو یله اولد و غنه بو یونک	اولدی شاه بو بیستی یانک
11	برکیای قوبارمه عصیان	معصیده قتل نفس انسان
12	عاقبت مقتضای سر صفا	اولدی صورت نمای حیوانا
13	ایتدیر عالم وجودی مقرر	استرو اسب خورشتر له بقر
14	نهر بر سینه نشوئه انسان	اولشیدی امانت یزدان
15	حکمت حقله بنم نشام	اولدی برکاوه نده غم و نغم
16	وضع ایدر ب او کوزده بهی	کوزنه لطف ایتدی فاعلین
17	اول او کوز چون وجوده کلدی	امر خقیله اولدی اولدم
18	جفتنی سوردی او کوزچم	اولدی کند ملطه طلوع عالم
19	دانه کندم اولدی که غذا	اول غذا دن ابرشدی جسمه

128

یانه یوزدن اولور که باک	کوهم آچر رازی نیم بارب	41
ایلدی برسوزیله ستمی شای	حکمتی کور که نفعی فکاش	42
یازدی لوح زمانه یه یوزدی	که دیدی باک اولیا او کوزی	43
بیله یازدم خمارینی نچیل	چکدم آنکده بارینی نچیل	44
صقلدم عرض و غیرت نمان	که سبوسن چکوب کوی جان	45
کاهی قتلدم جواننه غرت	ایلدم که نکارینه غرت	46
چاه خضر اچره یار غار اولدم	نچه دم آنکه غمک راولدم	47
بیله یلواردم آنده اللهه	بیله کیردم آنکله اولما به	48
چاه اچنجه مرادینی بولدی	تا که دشمنلری هلاک اولدی	49
ایندی اولدم کرا نیم لک	چون سلامتله چیدی آخر کای	50
قویویی سینه بیله طولدی	بنی هجو ایندی ضعیف کلدی	51
عذرینه غالب ایلدی کئی	یینه سینه دن ایندی چایی	52
بکا چکدردی بار ختمی سب	بکا بو کندی اول نچتمی سب	53
اچن اولور کرا کرا سینه	چکدم اول بری هر نه حالته	54
کیره مزغم درونک اچنه	بنده چکلتم آنکیسه نینه	55
چقار راسمنی ستمک	اول یلور نکنه سن بودناک	56
رعبتتم کندی عافیه اولدم	شمدی هر غصده دن خلاص اولدم	57
اولدی کوندن کوننه قوردم	اهل دل مجلسنده در صدم	58
همتمدن کرا متم چوقدر	کر چا اجبا به همتم چوقدر	59
قوتم ظم هر ایلرم حاشا	کیمنی بک ایع کیمین پاشا	60
همتمدن بتر رضیه شفا	نفضمدن ایروب قلوبیضا	61

Kaynaklar

- Akkuş, Metin (1993). *Nef'i Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akkuş, Metin (1998). *Hicvin Ankâları Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- And, Metin (2008). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayan, Hüseyin (1981). *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Aydın, Haluk (2010a). *Cevrî Divanı'nın Tahlili*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir.
- Aydın, Haluk (2010b). "Cevrî Divanı'nın Fahri Bilge Nüshasında Yer Alan Neşredilmemiş Şiirler" *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 23, s. 208-209.
- Cevrî, *Divan*. 06 Mil Yz. FB 382.
- Genç, İlhan (2000). *Esrâr Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye İnceleme – Metin*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2006). *Mevlevî Âdab ve Erkâm*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuğu, Mustafa (2006). *Tezkiretü'l-Evliyâ (Giriş, Metin, İndeks)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ögke, Ahmet (2008). "Mevlânâ'nın Mesnevisi'nde "Öküz" Metaforu" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 9, Sayı: 22, ss. 9-22.
- Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Kabalcı Yayımevi.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (2003). *Osmanlı Tarihi XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*. III. Cilt, 2. Kısım (6. basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünver, İsmail (1991). "Övgü ve Yergi Şairi Nef'i", *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'i*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.